BMSM qashqar rubobi sinfida xalq cholg‘u ijrochiligi uslublarini o‘rgatishning an’anaviy va innovatsion metodlari uyg‘unligi

Oybek Toshtemirovich Rashidov
Navoiy IMM

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalar musiqa va san’at maktablari qashqar rubobi sinfida xalq cholg‘u ijrochiligi uslublarini o‘rgatishning an’anaviy va innovatsion metodlari uyg‘unligi masalalari yoritilgan. Qashqar rubobining o‘zbek musiqa madaniyatidagi o‘rni, uning ijro usullari va mintaqaviy ijrochilik maktablarining o‘ziga xos xususiyatlari tahlil qilingan. Ustoz-shogird an’anasi, og‘zaki o‘rgatish, namuna asosida ijro kabi an’anaviy metodlar bilan interfaol, muammoli va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini uyg‘unlashtirish yo‘llari ko‘rsatib berilgan. Bunday yondashuv o‘quvchilarda milliy ijro uslubini his qilish, shtrix va bezaklarni to‘g‘ri bajarish hamda mustaqil ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishi asoslab berilgan. Taklif etilgan amaliy tavsiyalar rubob sinfi o‘qituvchilarining metodik mahoratini oshirish va milliy ijrochilik merosini yosh avlodga yetkazishga samarali xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: qashqar rubobi, xalq cholg‘u ijrochiligi, ijro uslublari, an’anaviy metodlar, innovatsion metodlar, ustoz-shogird an’anasi, interfaol texnologiyalar, shtrix va bezaklar, bolalar musiqa va san’at maktabi, metodik mahorat

Combining traditional and innovative methods of teaching folk instrumental performance styles in the kashgar rubab class of children’s music and art schools

Oybek Toshtemirovich Rashidov
Navoi Specialized Music School

Abstract: This article discusses how traditional and innovative methods can be combined to teach folk instrumental performance styles in the Kashgar rubab class of children’s music and art schools. It analyzes the place of the Kashgar rubab in Uzbek musical culture, its playing techniques and the distinctive features of regional performance schools. It shows ways of combining traditional methods, such as the master–apprentice tradition, oral teaching and learning from a model performance, with interactive, problem-based and information and communication technologies. It argues that this approach helps students develop a feel for the national performance

(cc) BY

style, play articulations and ornaments correctly, and work independently. The proposed practical recommendations help rubab teachers improve their teaching skills and pass the national performance heritage on to the younger generation.

Keywords: Kashgar rubab, folk instrumental performance, performance styles, traditional methods, master-apprentice tradition, interactive technologies, articulations and ornaments, children's music and art school, teaching skills

Qashqar rubobining jarangdor, biroz o‘ychan va ayni paytda shiddatli ovozi birinchi eshitgan odamni ham befarq qoldirmaydi. Bu cholg‘u go‘yo uzoq karvon yo‘llarining, qadimiy shaharlar bozorlarining, xalq bayramlari va to‘ylarining sadolarini o‘zida jamlagandek. Ko‘p yillardan beri qashqar rubobi sinfida dars berib kelayotgan o‘qituvchi sifatida men har bir yangi o‘quvchida shu sehrli ovozga bo‘lgan qiziqishni ko‘raman. Ammo ayni paytda bir muammoga ham qayta-qayta duch kelaman. Bola notani to‘g‘ri o‘qiydi, barmoqlarini kerakli joyga qo‘yadi, kuyni xatosiz chalib beradi, lekin uning ijrosida milliy ruh, xalq ijrochiligiga xos nafas yo‘q. Kuy go‘yo boshqa tilda gapirayotgandek eshitiladi. Ushbu maqola ana shu muammo ustida olib borgan uzoq yillik kuzatishlarim, izlanishlarim va tajribalarimning natijasidir.

Qashqar rubobi Markaziy Osiyo xalqlarining qadimiy torli-chertma cholg‘ulari oilasiga mansub. Uning nomi Sharqiy Turkistondagi qadimiy Qashqar shahri bilan bog‘liq bo‘lib, bu cholg‘u asrlar davomida o‘zbek, uyg‘ur va boshqa qardosh xalqlarning musiqiy hayotida muhim o‘rin egallab kelgan. Kichik, teri qoplangan kosa, uzun dasta, dasta boshidagi o‘ziga xos egik bezaklar va jarangdor torlar qashqar rubobining tashqi qiyofasini belgilaydi. XX asrda o‘zbek xalq cholg‘ularini takomillashtirish jarayonida qashqar rubobi ham qayta ishlanib, xromatik pardalar bilan ta’minlandi va bu uning imkoniyatlarini sezilarli kengaytirdi. Bugungi kunda u xalq cholg‘ulari orkestrlari va ansambllarining yetakchi cholg‘ularidan biri, yakka ijroda esa eng ifodali cholg‘ulardan biri hisoblanadi.

Qashqar rubobining ovozi mediator, ya’ni maxsus plektr yordamida torlarni chertish orqali hosil qilinadi. Shu sababli uning tovushi aniq, ravshan va jarangdor bo‘ladi. Ijrochi mediatorni yuqoriga va pastga harakatlantirib, turli shtrixlarni bajaradi. Tremolo, ya’ni mediatorning tez va uzluksiz takroriy harakati, cho‘ziq va kuychan tovushlarni yaratadi. Chap qo‘l barmoqlari esa torlarni pardalarda bosib, ohangni hosil qiladi va turli bezaklarni bajaradi. O‘zbek xalq ijrochiligida bu bezaklar alohida ahamiyatga ega. Nola, qochirim, molish kabi bezaklar kuyga milliy ruh, nafas va jon bag‘ishlaydi. Aynan shu bezaklar va ularni bajarish uslubi bir xil kuyni turli ijrochilar talqinida turlicha jaranglatadi. Ana shu nozikliklarni o‘quvchiga yetkazish qashqar rubobi o‘qituvchisining eng murakkab vazifasidir.

Xalq cholg‘u ijrochiligi uslubi tushunchasi ko‘p qirrali. U ijrochining tovush chiqarish usulini, shtrixlarni tanlash va bajarishini, bezaklarni qo‘llash tartibini, ritmni

(cc) BY

his qilishini, iboralarni nafas bilan bog‘lashini va butun asarning milliy xarakterini anglashini o‘z ichiga oladi. O‘zbekiston hududida turli mintaqaviy ijrochilik maktablari shakllangan. Farg‘ona-Toshkent, Buxoro-Samarqand, Xorazm uslublari bir-biridan kuylarning tuzilishi, ritmik xususiyatlari, bezaklarning turi va ijro etilish tarzi bilan farqlanadi. Masalan, Xorazm kuylarida ritmning o‘ziga xos shiddati va o‘yinqaroqligi, Farg‘ona vodiysi kuylarida esa kuychanlik va nozik nolalar ko‘proq uchraydi. Yosh ijrochi bu farqlarni his qilmasa, uning ijrosi rangsiz va bir xil bo‘lib qoladi.

An’anaviy xalq ijrochiligi ta’limi asrlar davomida ustoz-shogird tizimi asosida olib borilgan. Bu tizimda nota yozuvi deyarli ishlatilmagan. Shogird kuylarni ustozdan eshitib, uning ijrosiga taqlid qilib, qayta-qayta takrorlab o‘rgangan. Ustoz har bir bezakni, har bir nolani shogirdga jonli namuna orqali ko‘rsatgan, uning ijrosini tinglab, tuzatgan. Shu tariqa kuy bilan birga uning ruhi, ijro uslubi, ustozning shaxsiy talqini ham avloddan avlodga o‘tgan. Bu tizimning eng katta afzalligi shundaki, unda musiqa jonli holda, eshitish orqali, his-tuyg‘u bilan o‘zlashtirilgan. Nota yozuvi esa xalq ijrochiligining ko‘plab nozikliklarini, ayniqsa bezaklar va erkin ritmni to‘liq aks ettira olmaydi. Shuning uchun ustoz-shogird an’anasi bugun ham o‘z qimmatini yo‘qotmagan.

Bugungi bolalar musiqa va san’at maktablarida esa ta’lim asosan nota yozuviga tayangan akademik tizim asosida olib boriladi. Bu tizimning ham o‘z afzalliklari bor. Nota yozuvi o‘quvchiga asarni tez o‘zlashtirish, katta hajmdagi repertuarni o‘rganish, turli davr va uslubdagi asarlarni ijro etish imkonini beradi. Akademik ta’lim texnik ko‘nikmalarni tizimli rivojlantiradi, ijrochining musiqiy savodxonligini oshiradi. Ammo amaliyot shuni ko‘rsatadiki, faqat nota yozuviga tayangan ta’lim xalq cholg‘u ijrochiligi uslublarini o‘rgatishda yetarli emas. O‘quvchi notada yozilgan narsani aniq bajaradi, lekin notada yozilmagan, ya’ni ustozdan eshitib o‘rganiladigan nozikliklarni o‘zlashtira olmaydi. Natijada uning ijrosi texnik jihatdan to‘g‘ri, ammo milliy ruhdan mahrum bo‘lib qoladi.

Pedagogik amaliyotimda bu muammoni juda yaqqol ko‘rgan holat bo‘lgan. Bir iqtidorli o‘quvchim respublika ko‘rik-tanloviga tayyorlanayotgan edi. U murakkab akademik asarlarni ajoyib texnika bilan ijro etardi. Dasturga bitta xalq kuyini ham kiritish talab qilinganda, biz Farg‘ona vodiysi kuylaridan birini tanladik. O‘quvchi notalarni tez o‘zlashtirdi, ammo uning ijrosi xuddi etyuddek quruq va mexanik eshitilardi. Shunda men unga notani yopishni va kuyni faqat mening ijromdan eshitib o‘rganishni taklif qildim. Dastlab bu unga qiyin bo‘ldi, ammo bir necha haftadan so‘ng uning ijrosi butunlay o‘zgardi. Nolalar tabiiy, iboralar nafas bilan bog‘langan, kuy esa jonli bo‘lib qoldi. Bu voqea menga an’anaviy usulning qudratini yana bir bor eslatdi.

Shu bilan birga, faqat an’anaviy usulga qaytish ham to‘g‘ri yo‘l emas. Bugungi o‘quvchi yillab ustozning yonida yurib, faqat eshitish orqali o‘rganish imkoniyatiga

(cc) BY

ega emas. U umumta'lim maktabida o'qiydi, musiqa maktabida esa haftasiga bir necha soat shug'ullanadi. Bundan tashqari, bugungi bola axborot texnologiyalari muhitida o'sib ulg'aymoqda, uning qiziqishlari, idrok etish uslubi, diqqatining xususiyatlari o'tgan avlodlardan farq qiladi. Uni faqat an'anaviy usulda o'qitish ba'zan zerikarli tuyulishi, uning faolligini so'ndirishi mumkin. Shuning uchun men o'z tajribamda an'anaviy va innovatsion metodlarni bir-biriga qarama-qarshi qo'ymasdan, ularni uyg'unlashtirish yo'lini izladim. Bu maqola ana shu izlanishlar haqida.

An'anaviy metodlar deganda biz xalq ijrochiligi ta'limida asrlar davomida sinovdan o'tgan usullarni tushunamiz. Bular ustoz-shogird munosabati, og'zaki o'rgatish, ya'ni kuyni eshitib o'zlashtirish, namuna asosida ijro, ya'ni ustozning ijrosiga taqlid qilish, ko'p marotaba takrorlash orqali mustahkamlash, jonli ansambl muhitida o'rganish kabi usullardir. Innovatsion metodlar deganda esa zamonaviy pedagogika va texnologiyalar taqdim etayotgan usullar tushuniladi. Bular interfaol metodlar, muammoli ta'lim, loyiha usuli, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, audio va video tahlil, raqamli metronom va tyunerlar, onlayn mahorat darslari kabilardir. Bu ikki guruh metodlarning har biri o'ziga xos kuchli va zaif tomonlarga ega. Ularni uyg'unlashtirish esa har ikkalasining kuchli tomonlarini birlashtirish imkonini beradi.

Uyg'unlik tamoyili qanday amalga oshiriladi? Mening fikrimcha, bu yerda asosiy qoida shunday. An'anaviy metodlar xalq ijrochiligining mohiyatini, ya'ni ruhini, uslubini, bezaklarini o'rgatish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Innovatsion metodlar esa bu jarayonni samaraliroq, qiziqarliroq va ongliroq qilish uchun qo'llaniladi. Masalan, xalq kuyini o'rganishda o'quvchi avval uni ustozning jonli ijrosidan eshitadi va taqlid qilib o'rganadi. Bu an'anaviy usul. So'ng uning ijrosi yozib olinadi va ustozning ijrosi bilan solishtiriladi. Bu innovatsion usul. Keyin o'quvchi bilan birgalikda farqlar muhokama qilinadi, nima uchun ustozning nolasi boshqacha jaranglashi tahlil qilinadi. Bu interfaol usul. Shu tariqa uchala usul bir-birini to'ldirib, o'quvchining o'zlashtirishini chuqurlashtiradi.

Bolalar musiqa va san'at maktablarida qashqar rubobi sinfiga odatda yetti-sakkiz yoshdan boshlab bolalar qabul qilinadi. Turli yoshdagi o'quvchilar bilan ishlashda metodlarni tanlash ham turlicha bo'lishi kerak. Kichik yoshdagi o'quvchilar taqlidga juda moyil, ular eshitib o'rganishni yaxshi ko'radi. Shuning uchun ular bilan an'anaviy og'zaki usul juda samarali. Bu yoshda o'yinli elementlar, obrazli tushuntirishlar ham yaxshi natija beradi. O'rta yoshdagi o'quvchilarda mantiqiy tafakkur rivojlanadi, ular "nima uchun?" degan savolga javob izlaydi. Ular bilan interfaol va muammoli usullar samaraliroq. Katta yoshdagi o'quvchilar esa mustaqillikka intiladi, ular bilan loyiha usuli, mustaqil tahlil, turli ijrochilarning talqinlarini solishtirish kabi usullar yaxshi samara beradi. Har bir yoshda an'anaviy va innovatsion metodlarning nisbati o'zgarib boradi.

(cc) BY

Interfaol metodlar qashqar rubobi sinfida xalq ijrochiligi uslublarini o‘rgatishda katta imkoniyat beradi. Masalan, “Venn diagrammasi” usuli orqali o‘quvchilar Farg‘ona va Xorazm kuylarining umumiy va farqli jihatlarini aniqlaydi. “Klaster” usulida “nola” tushunchasi atrofida uning turlari, bajarilish usullari, qaysi kuylarda uchrashi kabi ma’lumotlar jamlanadi. Juftlikda ishlashda bir o‘quvchi chaladi, ikkinchisi esa bezaklarning to‘g‘ri bajarilishini kuzatadi va fikr bildiradi. “Aqliy hujum” usuli orqali esa o‘quvchilar biror kuyning kayfiyatini qanday ifoda etish mumkinligi haqida turli g‘oyalarni o‘rtaga tashlaydi. Bunday usullar o‘quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi va uning milliy uslub haqidagi tasavvurini chuqurlashtiradi.

Muammoli ta’lim usuli ham bu borada juda samarali. O‘qituvchi o‘quvchi oldiga muammoli vaziyat qo‘yib, uni mustaqil yechim izlashga undaydi. Masalan, bir xil iborani nolali va nolasiz chalib berib, “qaysi biri kuyning ruhiga ko‘proq mos keladi va nima uchun?” deb so‘rash mumkin. Yoki o‘quvchiga “bu iborani tremolo bilan yoki alohida zarblar bilan chalish kerakmi?” degan savolni berib, uni ikkala variantni sinab ko‘rishga undash mumkin. Bunday vaziyatlarda o‘quvchi faqat ko‘rsatmani bajaruvchi emas, balki qaror qabul qiluvchi ijrochiga aylanadi. U nima uchun aynan shunday chalayotganini tushunadi va bu tushunish uning ijrosini ongli va ifodali qiladi. Muammoli savollar o‘quvchining musiqiy tafakkurini rivojlantirib, uni mustaqil talqinga tayyorlaydi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari an’anaviy usullarni boyitishda ayniqsa katta rol o‘ynaydi. Bugungi kunda mashhur rubob ijrochilarining, xalq sozandalarining ko‘plab audio va video yozuvlari mavjud. Ularni tinglash va tomosha qilish o‘quvchiga turli mintaqaviy uslublarni, turli ijrochilarning talqinlarini solishtirish imkonini beradi. Bu, aslida, ustoz-shogird an’anasining zamonaviy davomi. Agar ilgari shogird faqat bitta ustozni eshitgan bo‘lsa, bugun u o‘nlab ustozlarning ijrosini tinglashi mumkin. Video yozuvlar esa ijrochining qo‘l harakatlarini, mediatorni ushlash usulini, bezaklarni bajarish texnikasini yaqindan kuzatish imkonini beradi. Sekinlashtirilgan tezlikda tinglash esa murakkab bezaklarni tahlil qilishga yordam beradi. Ammo bu vositalar ustozning jonli namunasini almashtirmasligi kerak.

O‘quvchining o‘z ijrosini yozib olish va tahlil qilish ham juda samarali usul. Ko‘plab o‘quvchilar chalayotgan paytda o‘z ijrosini to‘liq eshitmaydi, chunki ularning diqqati texnik vazifalarga qaratilgan bo‘ladi. Yozuvni keyin tinglaganda esa ular ko‘plab kamchiliklarni, masalan, notekis tremoloni, sozdan chiqqan torni, tabiiy bo‘lmagan nolani o‘zlari payqaydi. Bu o‘quvchining o‘z-o‘zini nazorat qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Ayniqsa, o‘quvchining ijrosini ustozning yoki mashhur ijrochining ijrosi bilan ketma-ket tinglash juda foydali. Bunda o‘quvchi farqlarni aniq eshitadi va ularni bartaraf etishga intiladi. Raqamli tyuner va metronom ham o‘quvchining mustaqil ishlashida beqiyos yordamchi bo‘ladi.

(cc) BY

Shtrixlar va bezaklarni o‘rgatish qashqar rubobi sinfidagi eng nozik ishlardan biri. Notada bu bezaklar ko‘pincha shartli belgilar bilan ko‘rsatiladi yoki umuman ko‘rsatilmaydi. Ularning bajarilishi esa ijrochining eshitishiga, did va tajribasiga bog‘liq. Bu yerda an’anaviy og‘zaki usul almashtirib bo‘lmaydigan ahamiyatga ega. O‘quvchi nolani, qochirimni ustozdan eshitib, ko‘rib, qayta-qayta takrorlab o‘rganadi. Biroq bu jarayonni innovatsion usullar bilan to‘ldirish mumkin. Masalan, bezakni avval sekin tempda, uning tarkibiy qismlariga bo‘lib o‘rganish, video yozuvda ustozning barmoq harakatlarini kuzatish, o‘quvchining ijrosini yozib olib, namunaga solishtirish. Bunday yondashuv bezaklarni ham tez, ham chuqur o‘zlashtirishga imkon beradi.

Ansambl ijrochiligi ham xalq cholg‘u uslublarini o‘rgatishning muhim vositasi hisoblanadi. An’anaviy xalq musiqasi asosan ansambl muhitida yashagan. Rubobchi xonanda, doyrachi, dutorchi, g‘ijjakchi bilan birga chalgan va ularning ijrosiga moslashgan. Ansamblda chalish o‘quvchiga ritmni his qilishni, boshqa ijrochilarni tinglashni, kuyning umumiy ruhini anglashni o‘rgatadi. Ayniqsa, doyra jo‘rligida chalish xalq kuylarining ritmik tabiatini his qilishga katta yordam beradi. Shu sababli men darslarimda o‘quvchilarni dastlabki yillardanoq kichik ansambllarga jalb etaman, doyra sinfi bilan qo‘shma mashg‘ulotlar o‘tkazaman. Bu mashg‘ulotlar o‘quvchilarga juda yoqadi va ularning ijrosiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Loyiha usuli katta yoshdagi o‘quvchilar bilan ishlashda o‘zini oqlaydi. Masalan, o‘quvchiga “mening viloyatim kuylari” mavzusida loyiha topshirish mumkin. U o‘z hududiga xos kuylarni izlaydi, ularning yozuvlarini to‘playdi, keksa sozandalar bilan suhbatlashadi, bir-ikki kuyni o‘zi o‘rganib, sinfda ijro etadi va ular haqida so‘zlab beradi. Bunday loyiha o‘quvchini kichik tadqiqotchiga aylantiradi, uning milliy musiqa merosiga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Navoiy viloyati, xususan, Buxoro-Samarqand musiqa an’analari bilan yaqin bog‘liq bo‘lgani uchun bunday loyihalar uchun boy material beradi. O‘quvchilar o‘z mahallasi, qishlog‘i musiqa an’analari bilan tanishib, ularni yangicha nigoh bilan ko‘ra boshlaydi.

Shu bilan birga, an’anaviy va innovatsion metodlarni uyg‘unlashtirishda ayrim qiyinchiliklar ham mavjud. Birinchidan, bu yondashuv o‘qituvchidan ikki yo‘nalishda ham yuqori tayyorgarlikni talab qiladi. U ham xalq ijrochiligi an’analarini chuqur bilishi va mahorat bilan ijro etishi, ham zamonaviy pedagogik texnologiyalarni egallagan bo‘lishi kerak. Ikkinchidan, o‘quv dasturlari asosan akademik repertuarga yo‘naltirilgan bo‘lib, xalq kuylarini og‘zaki usulda o‘rganish uchun ko‘pincha yetarli vaqt ajratilmaydi. Uchinchidan, qashqar rubobi sinfi uchun xalq ijrochiligi uslublarini o‘rgatishga bag‘ishlangan maxsus metodik qo‘llanmalar, audio va video materiallar to‘plamlari yetishmaydi. Bu qiyinchiliklarni yengish uchun ilmiy asoslangan va amaliyotda sinalgan metodik tavsiyalar zarur.

(cc) BY

O‘qituvchining shaxsiy namunasi bu jarayonda hal qiluvchi omil bo‘lib qoladi. Hech qanday yozuv, hech qanday texnologiya ustozning jonli ijrosi o‘rnini bosa olmaydi. Bola ustozning ijrosida milliy kuyning go‘zalligini, nolaning sehrini his qiladi va o‘zi ham shunday chalishni orzu qiladi. Shuning uchun qashqar rubobi o‘qituvchisi doimo ijrochilik mahoratini oshirib borishi, xalq kuylari repertuarini boyitishi, keksa sozandalardan o‘rganishdan tortinmasligi kerak. Shu bilan birga, u zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan ham tanishib borishi, malaka oshirish kurslarida, mahorat darslarida, uslubiy birlashma mashg‘ulotlarida faol ishtirok etishi zarur. Aynan shunday o‘qituvchi an’ana va zamonaviylikni o‘quvchi ongida uyg‘unlashtira oladi.

Tarbiyaviy jihat ham bu mavzuda alohida o‘rin tutadi. Xalq kuylari shunchaki musiqiy material emas. Ular xalqning tarixi, urf-odatlari, qadriyatlari, his-tuyg‘ularining ifodasi. Xalq kuyini chuqur his qilib ijro etgan o‘quvchi o‘z xalqining ma’naviy olamiga yaqinlashadi, milliy g‘urur va vatanparvarlik tuyg‘ulari unda tabiiy ravishda shakllanadi. Ustoz-shogird an’anasi esa o‘quvchiga kattalarga hurmat, sabr, mehnatsevarlik kabi fazilatlarni singdiradi. Innovatsion metodlar, xususan, hamkorlikda ishlash va loyihalar esa jamoada ishlash, mas’uliyat, tashabbuskorlik kabi zamonaviy sifatlarni rivojlantiradi. Demak, ikki yondashuvning uyg‘unligi nafaqat ijrochilik, balki shaxs tarbiyasi nuqtai nazaridan ham samaralidir.

Ota-onalar bilan hamkorlik ham ta’lim samaradorligini oshiruvchi muhim omil. Ko‘plab oilalarda milliy musiqa, xalq qo‘shiqlari an’analari yashaydi. Ota-onalar bolaga uyda xalq kuylarini tinglash, oilaviy davralarda chalish imkoniyatini yaratsa, bolaning milliy uslubni his qilishi ancha tezlashadi. Shuningdek, ota-onalarga bolaning uydagi mashg‘ulotini to‘g‘ri tashkil etish, uni sozlangan cholg‘uda chalishga, o‘z ijrosini yozib olib tinglashga undash haqida maslahat berish foydali. Ochiq darslar, sinf konsertlari, oilaviy kechalar ota-onalarni ta’lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi va bolaning motivatsiyasini oshiradi.

Yuqorida bildirilgan fikrlar ushbu tadqiqotning maqsad va vazifalarini belgilab beradi. Maqolaning maqsadi bolalar musiqa va san’at maktablari qashqar rubobi sinfida xalq cholg‘u ijrochiligi uslublarini o‘rgatishda an’anaviy va innovatsion metodlarni uyg‘unlashtirishning nazariy asoslarini yoritish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Bu maqsadga erishish uchun mavzuga oid musiqashunoslik, pedagogik va metodik adabiyotlarni tahlil qilish, xalq ijrochiligi uslublarining asosiy xususiyatlarini aniqlash, an’anaviy va innovatsion metodlarning kuchli va zaif tomonlarini qiyosiy o‘rganish, ularni uyg‘unlashtirish tamoyillarini belgilash hamda samaradorligini pedagogik amaliyotda kuzatish vazifalari qo‘yildi. Tadqiqotda kuzatuv, suhbat, tahlil, qiyoslash va umumlashtirish usullaridan foydalanildi.

Tadqiqot obyekti bolalar musiqa va san’at maktablarida qashqar rubobi ijrochiligini o‘qitish jarayoni, predmeti esa bu jarayonda xalq cholg‘u ijrochiligi

(cc) BY

uslublarini o‘rgatishning an’anaviy va innovatsion metodlari uyg‘unligidir. Ishning yangiligi shundaki, unda an’anaviy va innovatsion metodlar bir-biriga qarama-qarshi emas, balki o‘zaro to‘ldiruvchi yaxlit tizim sifatida ko‘rib chiqiladi, ularning o‘quvchi yoshiga va o‘rganilayotgan materialga bog‘liq holdagi nisbati aniqlashtiriladi. Tadqiqot natijalaridan bolalar musiqa va san’at maktablari hamda ixtisoslashtirilgan musiqa maktablarining xalq cholg‘ulari o‘qituvchilari, musiqa ta’limi yo‘nalishidagi talabalar foydalanishlari mumkin.

Shunday qilib, qashqar rubobi sinfida xalq cholg‘u ijrochiligi uslublarini o‘rgatishda an’anaviy va innovatsion metodlarni uyg‘unlashtirish masalasi milliy musiqa merosini saqlash nuqtai nazaridan ham, zamonaviy ta’lim talablari nuqtai nazaridan ham dolzarbdir. O‘quvchi notani bilishi bilan birga kuyning ruhini his qilishi, texnik mahorat bilan birga milliy uslubni egallashi kerak. Quyida ko‘p yillik pedagogik tajribam va kuzatishlarimga tayangan holda ushbu yondashuvni qo‘llash tajribasini va erishilgan natijalarni bayon etaman.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Saidiy, Said Boltazoda. Влияние музыки на человека. Academy 4 (4), 63-65

2. Saidiy, Said Boltazoda. Теория магнитных эффектов других голосов многоголосной музыки. Science and Education 4 (1), 577-582

3. Саидий Саид Болта-Зода (2023). Модуляционные эффекты музыкального произведения. Science and Education, 4 (1), 563-569.

4. Саидий Саид Болта-Зода (2023). Особенности эффекта системы тяготения аккордов в музыке. Science and Education, 4 (1), 590-596.

5. Саидий Саид Болта-Зода (2023). Взаимное влияние тоники, субдоминанты и доминанты. Science and Education, 4 (1), 570-576.

6. Болта-Зода, С. С. (2022). Особенность мгновенного появления вторичного аккорда, органный пункт. Science and Education, 3(12), 885-891.

7. Расулова, Д. Ш. К., & Болтазода, С. С. (2022). Национальные инструменты Узбекистана. История музыкальных инструментов: дутар и уд. Science and Education, 3(3), 858-864.

8. Салимова, Б. Б. К., & Болтазода, С. С. (2022). Музыка как дискурс управления многоголосной музыки. Science and Education, 3(3), 845-850.

9. Халимов, Ш. Ш. Ў., & Болтазода, С. С. (2022). Некоторые аспекты формирования и развития музыкального воздействий с ее последствиями на развитии ребёнка. Science and Education, 3(3), 837-844.

10. Болта-Зода, С. С. (2022). Взаимодействие теории и гармонии музыки. Science and Education, 3(12), 851-856.

11. Саидий Саид Болта-Зода (2023). Влияние внутри тяготеющих звуков аккорда. Science and Education, 4 (1), 583-589.

12. Саидий Саид Болта-Зода (2023). Эффекты модуляции и отклонении музыки. Science and Education, 4 (1), 550-555.

13. Болта-Зода, С. С. (2022). Теоретические основы построения музыки. Science and Education, 3(12), 844-850.

14. Ропиева, Д. А. Қ., & Болтазода, С. С. (2022). Вокально-хоровые песни, обработка народных песен и развития мастерства учащихся. Science and Education, 3(4), 1200-1205.

15. Болтазода, С. С. (2022). Оценка характеристик волнообразных голосов в хоровом пении. Science and Education, 3(3), 865-871.

16. Саидий, С. (2019). Влияние музыки на личность и психику ребёнка. Вестник интегративной психологии, (19), 217-220.

17. Болта-Зода, С. С. (2022). Полифонический кондукт к строфической форме в музыке. Science and Education, 3(12), 837-843.

18. Саидий, С. Б. Продвижение новых принципов творческого фортепианного исполнительства в профильных школах искусств и культуры. Science and education. Scientific Journal, 4(3), 1612-1617.

19. Ропиева, Д. А. К., & Болтазода, С. С. (2022). Технологии формирования и развития вокально-хорового мастерства учащихся через народные песни. Science and Education, 3(3), 831-836.

20. Рустамов, А. Р. О., & Болтазода, С. С. (2022). Способы обогащения уроков игры на фортепиано передовым зарубежным опытом. Science and Education, 3(3), 904-910.

21. Қувватова, Н. Б. Қ., & Саидий, С. Б. З. (2022). Основные направления и тенденции развития будущих учителей по направление музыки. Science and Education, 3(8), 204-210.

22. Мухаммадиева, Р. У., & Болтазода, С. С. (2022). Основы современного педагогического творчества по сфере хора. Дирижёр как оптимально управляющий голосом хора в музыкальном театре. Science and Education, 3(3), 918-923.

23. Комил Буронович Холиков (2024). Вспомогательные клетки нервной ткани и действия периферических нервов в Шванновском клетке. Science and Education, 5 (12), 99-104.

24. Комил Буронович Холиков (2024). Специальные приёмы обучение изучения обмена калия и натрия в пороге мембраны Шванье. Science and Education, 5 (12), 69-74.

25. Комил Буронович Холиков (2025). Поликомилойиды генератор музыкального воспроизводимости пианиста в психофизиологии. Science and Education, 6 (1), 134-141.

26. Болта-Зода, С. С. (2022). Определения понятий диктанта в теории музыки. Science and Education, 3(12), 823-828.

27. Алиев, Б. Т. У., & Саидий, С. Б. (2022). Простые, сложные и смешанные размеры музыки при проведении уроков дирижирования, креативные методы обучения. Science and Education, 3(5), 1484-1492.

28. Рустамов, А. Р. О., & Болтазода, С. С. (2022). Методы и приёмы обучения игры на фортепиано. Science and Education, 3(3), 911-917.

29. Наргиза Бахтиёр Қизи Қувватова, & Саидий Саид Болтазода (2023). Современные методы работы с детьми, не имеющими музыкального образования. Science and Education, 4 (2), 1248-1255.

30. Эрназарова, А. Ф. Қ., & Саидий, С. Б. (2022). Методики обучения народным музыкальным ладам учащихся музыкальных школах и школ искусств. Science and Education, 3(11), 1021-1026.